

OSMANLI ARAŖTIRMALARI

XIV

Nezir Heyeti — Editorial Board
HALİL İNALCIK — NEJAT GÖYÜNÇ
HEATH W. LOWRY — İSMAIL ERÜNSAL
KLAUS KREISER

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

XIV

İstanbul - 1994

ŞEYH GĀLĪB'İN MEVLEVĪ-HĀNELERİN TAMİRİNE İLİŞKİN ŞİİRLERİ

Cem DİLÇİN

Mevlevî tarikatının öncüsü büyük mutasavvıf Mevlānā Celālū'd-dīn-i Rūmī'nin (1207-1273), hangi ırktan, din ve milletten olursa olsun bütün insanları eşit gören, onlara sevgi ve hoşgörüyle yaklaşıp umut veren hümanist felsefesini, özlü bir biçimde dile getirmiş, XVI. yüzyılın sofi şairlerinden Muğla Mevlevî-hānesi şeyhi Şāhidī İbrāhīm Dede'nin (öl. 1550) Farsça şu beytini okuyarak sözlerime başlıyorum:

Her ki h̄vāhed gū biyā vü her ki h̄vāhed gū birev
Perde-dār u h̄acib ü der-bān der-īn der-gāh nist

“Bu dergāhın kapıcısı ve bekçisi yoktur; gelmek isteyeneye gel de, gitmek isteyeneye de git de ...”

XVII. yüzyılın ikinci yarısı, Osmanlı İmparatorluğunda özellikle siyasî ve askerî alanda yenileşme çalışmalarının hız kazandığı, eğitim ve kültür açısından Batı'ya yönelme gereğinin anlaşıldığı bir dönemdir. Bu dönemdeki devlet ve toplum yapısını yeniden düzenleme çalışmaları, amaçlanan sonuçlara tümüyle ulaşmasa da, daha sonraki dönemlerde bu yoldaki çabaların sürdürülmesi zorunluğunun ilke olarak benimsenmesinde önemli bir etken olmuştur. Bu nedenle, XVIII. yüzyılın son yılları ile XIX. yüzyılın ilk yıllarını kapsayan 1789-1807 tarihleri arasındaki 18 yıllık dönem, Osmanlı tarihinde *nizām-ı cedīd*, yani *yeni düzen* dönemi olarak adlandırıl-

mıştır. *Nizâm-ı cedîd*, yeni düzene karşı olanların başlattığı Kabaççı Muştafâ isyanıyla, bu uğurda önce tahtını sonra başını yitiren III. Selîm'in (1761-1808) saltanat dönemidir. III. Selîm, çok yönlü kişiliğiyle birlikte, çağının ilerisinde görüş ve düşünceler taşıyan, ülkesine ve devletine yeni bir yapı kazandırmak isteyen bir padişaktır. Yüzyılın ikinci yarısında yetişen ve divan edebiyatının son büyük şairi olan Ğalata Mevlevî-hâne-sinin 22. şeyhi Ğalib'in (1757/58-1799) söz konusu edeceğim şiirleri, III. Selîm'in başlattığı *nizâm-ı cedîd* döneminin bir bölümündeki yenileştirme çalışmalarını belgeleyen edebî örneklerden birkaçıdır. Şeyh Ğalib, III. Selîm için yazdığı başka şiirleriyle birlikte bu şiirlerinde, onun yenilikçi yönünü övmüş ve bu alandaki çalışmalarını içtenlikle desteklemiştir. Bu yüzyılda artık gücünü yitirmeye başlayan divan şiirine, özde ve söyleyişte son bir canlılık getiren Şeyh Ğalib'in, yenilikçi padişahın niteliklerini, çağdaşı olup III. Selîm'e kaside sunmuş başka şairlerde pek rastlanmayan sıfatlarla şiirlerinde vurgulamış olması önemli bir tutumdur. Açık bir gerçek olduğu halde, Şeyh Ğalib'in III. Selîm'in yenilikçi yönünü öven bu tutumuna, doğrudan Ğalib üzerine yapılan çalışmalarda hemen hiç yer verilmemiştir.¹ Böylece, Şeyh Ğalib'in edebî kişiliğinin önemli bir yönü bu çalışmalarda eksik kalmıştır.

Ben bildirimde önce, Şeyh Ğalib'in *Mevlevî-hânelerin* tamirine ilişkin şiirlerine bu açılardan yaklaşıma çalışacağım. Daha sonra, sanat tarihini ilgilendiren kimi konulara ışık tutabilecek bu şiirlerdeki birkaç küçük ipucu üzerinde durarak, şiirlerin edebiyat ve Mevlevîliğe ilişkin öteki yönlerine de kısaca değineceğim.

III. Selîm 1789'da, "İmparatorluğun varlığını ve kurumlarını yeni temellere dayandırarak yeni bir düzen yaratmak amacıyla tahta geçti"² ve saltanat dönemine ad olarak verilecek *nizâm-ı cedîd* çalışmalarına hemen başladı. *Nizâm-ı cedîd* terim olarak ilk kez sadrazam Köprülü Fâzıl Muştafâ Paşa (1637-1691) tarafından İmparatorluğun *iç düzeni* için kullanılmıştır. Ancak, III. Selîm'e gelinceye kadar bu terime Osmanlı tarihle-

¹ Abdülbâki Gölpınarlı bu konuya aşağıdaki eserlerinde kısaca değinmiştir: *Şeyh Galib - Hüsn ü Aşk*, İstanbul 1968, s. 20 ve *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, 2. bs. , s. 171.

² Karal, Enver Ziya: *Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri*, Ankara 1988, 5.bs., c. V, s. 13.

rinde rastlanmaz. III. Selim'in saltanatının başlarında Viyana'ya olağanüstü elçi olarak gönderilen Ebū-bekir Rātib Efendi (1747-1798), dönüşünde yazdığı Avusturya'nın siyasî, askerî, ekonomik ve sosyal kurumlarına ilişkin görüşlerini belirten *Sefâret-nâme*'sinde, Avusturya'nın yönetim düzenini *nizâm-ı cedîd* diye göstermiştir. Ayrıca, Fransız İhtilâlinin sonunda kiralığın yıkılıp kurulan yeni yönetim biçimi de Osmanlı Devletinde *Fransa nizâm-ı cedîdi* diye kabul edilmiştir. III. Selim'in adıyla birlikte anılan *nizâm-ı cedîd* terimi, dar anlamda "bu dönemde Batı usullerine göre yetiştirilen yeni ordu", geniş anlamda da "III. Selim'in yeniçerileri kaldırmak, ulemanın etkisini kırmak, Osmanlı Devletini Avrupa'nın bilim, sanat, ziraat, ticaret ve uygarlıktaki ilerlemelerine ortak yapmak için giriştiği yenilik hareketlerinin bütünü"³dür.

III. Selim hükümdar olmasının yanı sıra, güzel sanatlarla da uğraşan üstün yetenekli bir kişidir. İlhâmî mahlasıyla Nâbî (1642-1712), Nedîm (öl. 1730) ve Şeyh Gâlib'in yolunda şiirler yazan bir şairdir ve *Divân*'ı vardır. Mevlevî olması nedeniyle şiirleri tasavvufun ve Mevlevîliğin kavramlarıyla zenginleşmiş bir özellik taşır. III. Selim müzik alanında gerçekten üstün yeteneği olan bir sanatkârdır. Türk müziği tarihinde 1785'ten 1825'e kadar olan dönem III. Selim ekolü olarak bilinir⁴. III. Selim dinî ve din dışı saz ve söz müziği formlarında pek çok eseri olan bir bestekârdır. O döneme kadar bilinen makamların dışında 15 makam terkip etmiştir. III. Selim aynı zamanda tanburî, neyzen ve hânendedir. Kendi icadı olan *Sûz-i dil-ârâ* makamında bestelediği *Mevlevî Âyîn-i Şerîf*'i⁵ onun müzik alanındaki üstün yeteneğinin eşsiz bir örneğidir. III. Selim, *Âyîn-i Şerîf*'i Galata Mevlevî-hânesinin 1791'deki tamirinden sonra besteleyerek musahiplerinden Tanburî Vardağosta Ahmed Ağa'ya (1728?-1794) meşuk etmiştir. O da Mevlevî-hânenin âyinhan dedelerine geçmiş ve dergâhın açılışında okunmuştur⁶.

³ a.g.e., s. 61.

⁴ Öztuna, Yılmaz: *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi*, Ankara 1990, c. 2, s. 282.

⁵ Bu *Âyîn-i Şerîf*'in güftesi için bkz. Ergun, Sadettin Nüzhet: *Türk Musikisi Antolojisi, Dinî Eserler*, İstanbul 1943, s. 513. Bu güfteye III. Selim, Mevlânâ'nın *Divân-ı Kebîr*'inden seçtiği beyit ve rübailer arasına Şeyh Gâlib'in bir rübaisini de almıştır. Gölpınarlı, Abdülbâki: *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, 2.bs., s. 249.

⁶ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1988, 3.bs., c. IV, böl.II, s. 565'te 4 numaralı dipnot.

III. Selīm'in Türk müziğine önemli bir hizmeti de iki ayrı sistemde nota düzenlettirmesidir. İstanbul'un kilise ve Mevlevî-hânelerine devam eden Ermeni asıllı bestekâr Hamparsum Limoncuyan (1768-1839) ile Yenikapı Mevlevî-hânesi şeyhlerinden bestekâr Şeyh 'Abdü'l-bākī Nāşır Dede (1765-1821), III. Selīm'in buyruğu üzerine iki ayrı nota icat etmişlerdir. Böylece o dönemde pek çok beste notaya alınarak kaybolmaktan ve pek çok bestekâr da unutulmaktan III. Selīm'in sayesinde kurtulmuştur. III. Selīm, *hüsn-i hat* sanatında da ustaydı ve babası III. Muştafâ (1717-1774) gibi o da *hatt-ı hümayün*larını *ta'lik kırması* stilinde güzel bir yazıyla yazardı⁷.

III. Selīm'in Mevlevî müziğine olan katkıları, İstanbul'daki Mevlevî-hâneleri ziyareti, Mevlevî bestekâr, kudümzen ve neyzenlerin yetişmelerini özendirdiği gibi; Mevlevî-hânelerin tamirine ve oralara yeni bölümler yapılmasına ilişkin imar çalışmaları, saltanat döneminde Mevlevîliğin daha güçlenmesinde, devlet adamları ve halk arasında yaygınlaşmasında önemli bir etken olmuştur.

Mevlevîliğe karşı derin bir bağı olan III. Selīm, çağının en büyük şairi Şeyh Gâlib'e de ilgi duyuyor ve şehzadelikinden beri onu tanıyor ve seviyordu. Şeyh Gâlib 1780 tarihinde 24 yaşında iken *Divân*'ını düzenlemiş ve ünlü mesnevisi *Hüsn ü Aşk*'ı da 6 ay gibi kısa bir sürede 1782'de yazmıştı. Yani, III. Selīm tahta geçmeden önce Şeyh Gâlib şiir tahtına oturmuştu. 1791'de Kulle-kaşısı da denilen Galata Mevlevî-hânesine şeyh olduktan sonra, III. Selīm'in ona karşı olan sevgisi daha da artmıştır. Hatta, buna bir kanıt olarak, XVII. yüzyılın Mevlevî şairlerinden aynı zamanda değerli bir hattat olan Cevrî (öl. 1654)'nin *hatt-ı dest*yle yazılmış bir *Mesnevî-i Şerif*'i Şeyh Gâlib'e armağan etmiştir. O da,

Başa Sultân Selīm-i kām-ver kām-ı cihân virdi
Bütün dünyā deger bir genc-i hāşş u rāygān virdi

⁷ a.g.e., s. 553.

matlayla başlayan ve padişaha teşekkürlerini sunan bir kaside⁸ (*kaşîde-i sükrâniyye*) yazmıştır. III. Selîm, Farsça güfte kullanılması gelenekleşmiş olan *kâr* formunda, Şeyh Gâlib'in,

Der-sipih-r-i sîneem dâğ-ı maḥabbet kevkebet

Lîk ân meh-veş kücâ dâned ki rûzeş bî-şebet

matlı Farsça bir gazelini⁹ *şevk u tarab* makamında¹⁰ besteleyerek de sevgisini göstermiştir. Şeyh Gâlib de, III. Selîm'e sunduğu kasideler ve başka türdeki şiirlerinde, onun türlü yönleriyle birlikte reformculuğunu da açıkça övmüş, ayrıca padişahın annesi Mihr-i Şâh Vâlide Sultân (öl. 1805), kız kardeşleri Beyhan (1766-1824) ve Hâdîce (1768- 1822) Sultân'lara da yaptırdıkları cami, çeşme, kasr ve sahil-saraylar için şiirler sunup tarihler düşürerek, sevgisini bu yollardan da belirtmiştir.

Şeyh Gâlib, III.Selîm'in *nizâm-ı cedîd* adı altında yürüttüğü reform çalışmalarının şairler ve Mevlevîler arasındaki en ateşli destekleyicisidir. Bu desteğin nedeni, III. Selîm'in Mevlevî olmasına, Mevlevîliğin ve Mevlevî-hânelerin gelişmesine yardım etmesine bağlanabilirse de, Şeyh Gâlib'in yenilikçi ve ilerici çalışmalara uygun olan ruh yapısının etkisi olduğu da açıktır. Çünkü Şeyh Gâlib sadece III. Selîm için kaside yazmıştır. Selîm'den önceki padişahlar I. °Abdü'l-ḥamîd (1725-1789) ve III. Muştafâ'ya (1717-1774) kasidesi yoktur. Şeyh Gâlib'in III. Muştafâ'nın öldüğü tarihte 15-16 yaşında bir genç olması nedeniyle, onun için kaside yazmaması doğal sayılabilir. Döneminde *şâhib-i dîvân* bir şair olarak I. °Abdü'l-ḥamîd'e kaside sunmamasının nedeni, onun şiir ve müzikle ilgilenmeyen bir padişah olmasında aramalıdır. Ayrıca, Şeyh Gâlib, III. Selîm'den önce gelen padişahlardan ilgi ve yakınlık görmediğini de *Kubbe-i Hâdrâ*'nın tamiri için yazdığı kasidede (Met. IX-30)¹¹ belirtir:

⁸ *Dîvân, Kaşâ'id* s. 18-19.

⁹ *Dîvân, Gazeliyyât* s. 15-16.

¹⁰ Üngör, Etem Ruhi: *Türk Musikisi Güfteler Antolojisi*, İstanbul 1981, s. 1173.

¹¹ *Metinler*'e gönderme yapılan şiirlerde, Met. kısaltması ve Romen rakamıyla metnin numarası, düz rakamla da o metnin beyit sayısı verilmiştir.

Keremler kim senün devründe gördi Gâlib-i nâ-çâr
Hüseyn-i Baykara'dan görmedi Câmî gibi yek-tâ

III. Selîm'e kaside sunan şairler arasında Sünbül-zâde Vehbî (1719-1809) de vardır. Saltanatı yıllarında ünlü bir şair olan Sünbül-zâde Vehbî'nin, III. Selîm'e toplam 15 kadar yazdığı kaside, tarih gibi şiirlerde¹², Şeyh Gâlib'in özellikle vurguladığı III. Selîm'in yenilikçi yönünü belirten benzeri övgü sözlerine rastlanmaz. Şeyh Gâlib'in türlü tarihler söylediği *nizâm-ı cedîd* çalışmalarının temeli olan askerî tesisler için, Sünbül-zâde Vehbî'nin hiç bir tarihi yoktur. Şeyh Gâlib, III. Selîm'e sunduğu bir kasidede¹³, onun dünyaya, dine, devlete ve ülkeye yeni bir *nizâm verme*, yenilikçi bir padişah olma özelliğini ilk kendisinin söylediğini "şairler tanığımdır, herkesten önce ben demiştım" diyerek vurgular:

Güvâhımdur ki erbâb-ı sühan ben cümleden evvel
Dimişdim şimdi buldı revnakı evreng-i hâkanî

Galata Mevlevî-hânesi şeyhi olarak Gâlib'in III. Selîm'in reform çalışmalarını desteklemesine karşılık, 30 yıllık çelebiliği içinde (1785-1815) Selîm'in saltanat yılları da bulunan Konya'daki Mehmed Emîn Çelebi (1742-1815), padişahın *nizâm-ı cedîd* çalışmalarına gerici bir tutumla cephe almış, hatta bu yoldaki ayaklanmaların içinde bulunmuştur¹⁴. Mehmed Emîn Çelebi'nin olumsuz ve yıkıcı tutumuna karşı III. Selîm, ona kötü bir davranışta bulunmamış, Mevlevîliğe olan bağıını gevşetmemiştir.

Mevlevîliğin geçerli ve yaygın olduğu o dönem Osmanlı toplumunda, halkın padişahıtan bu amaca yönelik hizmet beklentilerini ve bunlar yerine geldikçe duyulan mutluluğu, Şeyh Gâlib Mevlevî-hâneler için yazdığı şiirlerin kimi beyitlerinde yansıtmaya çalışmıştır.

¹² *Dîvân*, Mısır (Bulak) 1253, birkaç örnek: s. 9, 10, 14; *Kaşâ'id* s. 6, 27, 33, 37, 40, 42; *Tevârîh* s. 5, 6.

¹³ *Dîvân*, *Kaşâ'id* s. 35.

¹⁴ Gölpınarlı, Abdülbâki: *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, 2. bs., s. 171-175, 249, 271.

Gürüh-ı Mevlevî'nün uydı bir himmetle devrânı
Dönerler zerre-i nâ-çiz iken mihr-i dıraşşâna (Met. VII-9)

Gedâlar sâye-i lutfında öyle kâm-rândur kim
Felek hasretde kaldı şimdi bu dervîş-i uryâna (Met. VII-13)

Gürüh-ı aşıkân-ı Mevlevî'yi
Çerâğ itdi bu lutf-ı pâdişâhî (Met. VI-9)

Dervîşler bundan dolayı padişahın devletine duacıdırlar:

Duâ-güyân-ı devletdür kadîmî çünkü dervîşân
Sezâ ihsân iderse öyle bir cem'-i perîşâna (Met. VII-20)

O yıllarda kaldırılmak istenilen yeniçerilerin Bektaşî olması nedeniyle, *nizâm-ı cedîd* askerinin Mevlevîlik anlayışına uygunluğu da adeta siyasal bir seçenek olarak gündeme gelmiştir. Cevdet Paşa bu konuda şöyle diyor: “Yeniçeriler *tarikat-ı Bektaşîyye*'ye mensûb olup bu avânda ise *nizâm-ı cedîde* râğbet olunarak refte refte yeniçerilik *efkârı* kaldırılmak mültezem olduğuna mebnî *tarikat-ı Bektaşîyye*'ye bedel *tırûk-ı aliyyeden* birinin *ic'tibâr* bulması ol vaktin hükümünce umûr-ı tabî'iyyeden olduğu hâlde *nizâm-ı cedîd* *efkârına* *tarikat-ı Mevlevîyye* muvâfık düşerek pek ziyâde parlamış idi ...¹⁵”

Şeyh Gâlib'in III. Selîm'in *nizâm-ı cedîd* çalışmalarını nasıl nitelendirdiğini gösteren çeşitli şiirlerden seçilmiş örnekler:

Kâsım Paşa Mevlevî-hânesinin Mihr-i Şâh Vâlîde Sultân tarafından *tecdîd* edilmesi üzerine söylediği tarihte, Şeyh Gâlib III. Selîm'i “dünya ve hakanlar için *rûh-ı nev* (yeni ruh) ve *tâze cân*” olarak niteler:

Selîm Han ki cihâna rûh-ı nevdür pertev-i re'yi

¹⁵ Ahmed Cevdet: *Târîh-i Cevdet*, İstanbul 1286, c. 6, s. 166.

Huṣūṣā tāze cāndur kâleb-i evreng-i haḳana (Met. VII-5)

III. Selīm'in, "Osmanlı ülkesini, dini ve devleti *tanzīm* için çalıştığı" Ğalata ve Kāsım Paşa Mevlevī-ḫāneleri ile *Ḳubbe-i Ḥaḍrā* şiirlerinde şöyle belirtilir:

Cenāb-ı Ḥan Selīm-i ma^cdelet-güster ki devrinde
Olur tanzīm dehrüñ çok binā-yı nā-be-hencārı (Met. I-20)

Selīm Ḥan ki ḳudümü maḥz-ı tevfiḳ-i Ḥudā geldi
Nizām-ı mülke naṣr-ı dīne ṣān-ı °Āl-i °Oīmān'a (Met. VII-4)

Esāsından tutup tecdīd ü tanzīm mülk-i °Oīmān'ı
Ser-ā-ser zāhir ü bātında ḳıldı himmetin icrā (Met. IX-11)

Ḥafiyyāt-ı umūrında celīdür cilve-i tevfiḳ
Nizām-ı mülk için ḫalk eylemiş bu dāveri Mevlā (Met. IX-17)

III. Selīm'in reform çalışmalarının adı olan *nizām-ı cedīd*, Şeyḫ Ğālib'in şiirlerinde *nizām-ı nev* diye geçer:

Nizām-ı nev virüp tecdīd ider bünyān-ı iḳbāli
Bunı ilḫāḫ ider dā³im aḳa tevfiḳ-i Yezdānī¹⁶

Cihān ma^cmüre-i emn ü amān oldu zamānında
Nizām-ı nev virüp re³y-i münīri açdı bir ṣeh-rāḫ¹⁷

III. Selīm, "yeni düzenlemelerini güzel bir biçimde" yapmaktadır ve bunların böyle olduğunu "düşman bile teslim etmektedir":

¹⁶ *Dīvān*, *Ḳaṣā'id* s. 35.

¹⁷ a. g. e., s. 38.

Ol pādişeh ki viridi mühimmāt-ı devlete
Hüsn-i nizām Mehdī-i şāhib-zamān gibi¹⁸

Cünd-i İslām'a bu ārāyişi kim virmişdür
Hüsn-i tanzīmini düşmen dağı eyler teslīm¹⁹

Şeyh Gālib, *nizām-ı cedīd* askeri için de iki ayrı kasidesinde “nev-^casker-i müretteb” ve “nev nev sipāh” deyimlerini kullanır. Sadece kullanmakla kalmaz, “divanındaki sıra sıra beyitleri, dünya padişahının yeni düzenlediği asker saflarına” benzeter:

Ebyātım oldu şaf-keş-i dīvān-ı ma^crifet
Nev-^casker-i müretteb-i şāh-ı cihān gibi²⁰

Nev nev sipāh icād ider āheng-i ^cadl ü dād ider
Rūh-ı resūli şād ider haqqā budur re³y-i ehem²¹

Şeyh Gālib bütün bu nitelermelerin sonunda III. Selīm'in bir “müceddid” yani yenilikçi (ıslahatçı, reformcu) bir padişah olduğunu belirtir:

Müceddid olduğu dünyā vü dīne günden ezhardur
Odur şāhib-kırān-ı nev-zuhūr-ı nesl-i ^cOīmānī²²

Mevlānā'nın sandukasının üzerine örtülmek üzere III. Selīm'in yaptırdığı *pūşīde* için yazdığı *Tercī-i Bend*'in tekrarlanan beytinde (Met. X-1/4) de bu deyimini kullanır:

¹⁸ a. g. e., s. 12.

¹⁹ a. g. e., s. 49.

²⁰ a. g. e., s. 12.

²¹ a. g. e., s. 21.

²² a. g. e., s. 35.

Müceddid olduğu Sultân Selîm'ün dîn ü dünyâya
Nümâyândur bu nev pûşîdesinden kabır-i Monlâ'ya

Divan şairlerinin yüzyıllar boyunca padişahlar, sadrazamlar, vezirler, şeyhülislamlar... için yazdıkları yüzlerce kaside, divan şiirinin övgü konusunda klişeleşmiş ortak kalıpları ve mazmunlarıyla doludur. Bunların çoğundan, övülen kişinin (*memdūh*) adı sanı çıkarılırsa, bu *medhiyyeler* herkes için geçerli olabilir. Ancak, Şeyh Gâlib'in yazdığı kasideler, III. Selîm'in yenilikçi damgasını taşıdığı için sadece ona özgüdür. Bu konu, divan edebiyatında kasidenin gelişim tarihçesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, böyle nitelermelerle yazılmış bu kasideler, divan şiirinin hayat ve toplumla olan bağı gösteren örnekler olarak da değerlendirilebilir.

Mevlevî-hânelerle ilgili şiirlerde, doğal olarak Mevlânâ'nın yüceliğine olan derin saygı, ona duyulan içten sevgi, *Meşnevî*'nin kutsal değeri çeşitli beyitlerde dile getirilmiştir. Mevlevîlik ve özellikle Mevlevî âyinlerine ilişkin deyim ve terimler divan şiirinin mazmunlarıyla birlikte bu şiirlerde iç içe yer almıştır. Şeyh Gâlib, Gâlağa Mevlevî-hânesine şadırvân yaptırarak III. Selîm'in "Mevlânâ'nın ruhunu şad ettiği" (Met. IV, 2); *semâc-hânenin* "yeniden yapılmasının Mevlânâ'ya hürmet olduğunu" (Met. III-6) ve Mevlevî-hâneği tamir ettirmekle "Mevlânâ'ya hürmeten dervişlere büyük bir başışta bulunduğunu" (Met. II-9) söyler.

Şeyh Gâlib'in sözü edilen şiirleri, 1790'dan 1799'a kadar geçen 9 yıllık *meşîhat* döneminde yazılmıştır ve 10 tanedir:

1. Gâlağa Mevlevî-hânesinin tamir edilmesi için III. Selîm'e sunulan kaşîdedir²³. 36 beyittir (Met. I).
2. Gâlağa Mevlevî-hânesinin "müceddeden" tamir edilmesi üzerine yazılan tarih kıt'asıdır. 1206/1791 tarihini gösterir. 18 beyittir (Met. II).
3. Gâlağa Mevlevî-hânesinin semâc-hânesi için söylenen tarih kıt'asıdır. 1206/1791 tarihini gösterir. 9 beyittir (Met. III).

²³ Bu kaside, XVII. yüzyıl şairlerinden Neftî'nin (öl. 1635) II. 'Oimân (1603-1622)'ın yaptırdığı bir kaşır için yazdığı kasideye naziredir. bkz. *Divân-ı Neftî*, Mısır (Bulak) 1252, Kaşâ'id s. 29-31.

4. Ğalata Mevlevî-hānesinin içine yaptırılan şādırvān için söylenmiş tarih kıt'asıdır. 1206/1791 tarihini gösterir. 8 beyittir (Met.IV).
5. Ğalata Mevlevî-hānesine şādırvān yapılması için çalışan Re'îsü'l-küttāb Mehmed Rāşid Efendi için yazılan terkīb-i bend biçiminde bir *medhiyye*dir. Her biri 5 beyitten 6 benddir (Met. V).
6. Ğalata Mevlevî-hānesine yapılan *mahfil-i hümāyūn* için tarih kıt'asıdır. 1208/1793 tarihini gösterir. 11 beyittir (Met. VI).
7. Kāsım Paşa Mevlevî-hānesini Mihr-i Şāh Vālide Sultān "tecdīd" ettirdiğinde söylenen tarih kıt'asıdır. 1210/1795 tarihini gösterir. 25 beyittir (Met. VII).
8. Kāsım Paşa Mevlevî-hānesine Mihr-i Şāh Vālide Sultān'ın yaptırdığı *hünkār mahfil-i* için söylenmiş tarih kıt'asıdır. 1210/1795 tarihini gösterir. 9 beyittir (Met. VIII).
9. *Kubbe-i Ğadrā'*nın tamiri için III. Selīm'e sunulan bir *kaşide-i tārīhiyye*dir 1213/1798 tarihini gösterir. 36 beyittir (Met.IX).
10. Mevlānā'nın türbesine gönderilen pūşide hakkında III. Selīm için *Dīvān'*da *terci'i bend* adıyla geçen *müsemmen-i mütekerrir* biçiminde bir *medhiyye*dir. 7 benddir (Met. X).

Bunlar ve bunların dışındaki konularda arka arkaya pek çok kutlama şiirleri ve tarihler yazdığını, Ğalata Mevlevî-hānesinin tamiri hakkındaki kasidenin *fahriyye* bölümünde şu beyitle (Met. I-34) dile getirir:

Pey-ā-pey tehniyetler nice tārīh-i meserretler
İdem inşā ki itsün ğıbtā-keş yārān sitem-kārī

Bu 10 şiir içerisinde 5'inin (I, II, III, VIII, IX) beyit sayısı *nezz-i Mevlānā* sayısındadır. Ayrıca Şeyh Ğālib , bunların dışındaki Mevlānā ve Mevlevîliğe ilişkin başka şiirlerinin çoğunda da *nezz-i Mevlānā* sayısını uygulamaya dikkat etmiştir²⁴. Nezz-i Mevlānā'nın ne anlama geldiğine

²⁴ bkz. *Dīvān*, Mevlānā övgüsünde kaside, 18 beyit (Kaşā'id s. 5-6); Mevlānā övgüsünde kaside 9 beyit (Kaşā'id s. 6); *Maḥbah-ı Şerif* hakkında kaside, 18 beyit (Kaşā'id s. 7); İsmā'îl Rūsūhî el-Ankaravî övgüsünde kaside, 18 beyit (Kaşā'id s. 7-8); yine Şārih-i Meşnevî hakkında övgü, 9 beyit (Kaşā'id s. 8)...

kısaca değinmeden önce, bu konuda, halkın o dönemdeki yorum ve anlayışını gösteren *Tārīḫ-i Cevdet*'teki şu cümleleri buraya aktarıyorum: “*Sultān Selīm evā'il-i cülüsunda Hazret-i Mevlānā kuddise sırruhu'l-a'lā civārında medfūn olan e'izze-i kirāmın pūşidelerini tecdīd itdirip yeni pūşideler Konya'ya irsāl ile şandūkalara vaz' olunduğu günlerde Nemçe muşālahası 'akd olunmuş ve ba'dehu Galata Mevlevī-hānesinin hitāmi Kapudan Paşa'nın Donanma-yı Hümāyūn ile Akdeniz'den 'aded-i nezr-i Mevlevī üzere on sekiz kıf'a şağır ü kebīr korşan aktarmasıyla geldiği eyyāma teşādūf eylemiş olması Mevlevilik efkārını te'yid eylemiş idi.*”²⁵

Galata Mevlevī-hānesinin tamirinin bitiminde olduğu gibi Kāsım Paşa Mevlevī-hānesinin yenilenip açılışına rastlayan bir askerî olayın başarısı da Mevlevîliğin “uğuru ve kerameti” sayılmıştır: “*Bu sene daḫi Kāsım Paşa Mevlevī-hānesinin güşādını Kapudan Paşa'nın bir kıf'a korşan aktarmasıyla gelmesi ta'kīb idicek evvelkiler gibi bu daḫi kerāmāt-ı Mevleviyyeden 'add olunarak ...*”²⁶

Nezr-i Mevlānā'nın ne anlama geldiğini Gölpınarlı²⁷ şöyle açıklar: *Nezr*, “adak” demektir. Adanan, verilen para ya da armağandır. Mevlevîlikte nezir sayısı 9 ve 18'dir ve kutsal sayılır. 18'den sonra gelen 27, 36, 45, 54, 63, 72, 81... gibi dokuzun katları ya da dokuzla bölünebilen sayılar da *nezr* sayılır. Ancak tam *nezr* 18'dir. *Nezr-i Mevlānā*'ya *nezr-i mevlevī* de denir. 9 ve 18 sayısının kutsallığı şu inanca dayanır: ‘*Akl-ı küll* ile *nefs-i küll*'den dokuz kat gök oluşmuş, dokuz göğün hareketiyle de dört öge (‘*anāşır-ı erba'a*) ortaya çıkmıştır. Gökler ve dört ögeden cansızlar (*cemādāt*), bitkiler (*nebātāt*) ve canlılar (*ḥayvānāt*) doğmuştur. Bunların toplamı 18'dir. On sekiz bin âlemden amaç da budur. Tanrı'nın 99 güzel adından (*esmā-i hüsnā*) Ḥayy'ın *ebcedle* tutarı 18'dir. Mevlānā, *Meşnevī*'nin baştan 18 beytini kendisi yazmış, sonraki beyitleri Hüsāmüd'd-dīn Çelebi (1224-1285)'ye söyleyerek yazdırmıştır. Bu nedenle *Meşnevī*'nin ilk 18 beytine çok önem verilir ve daha sonraki kısımlar, bu beyitlerin yorumu kabul edilir. Mevlevîlerce bu 18 beyit *Kur'ān*'ın Fātiha suresi gibi bütün *Meşnevī*'nin özü olarak bilinir.

²⁵ Ahmed Cevdet: *Tārīḫ-i Cevdet*, İstanbul 1286, c. 6, s. 166.

²⁶ a. g. e., s. 166.

²⁷ Gölpınarlı, Abdülbâki: *Mevlānā'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, 2. bs., s. 436.

Bu açıklamalara dayanarak söylenebilir ki, Mevlevî-hânelere ilişkin şiirler, Mevlevîliğin biçimsel ama kutsal bir yönünü gösterdiği gibi, o zamanın kamuoyundaki bu konuya olan duyarlılığı da yansıtmaktadır.

Şeyh Gâlib, 1790 tarihinde Ğalağa Mevlevî-hânesine *post-nişîn* olması üzerine III. Selîm'e sunduğu kasideyle (Met. I) dergâhın tamir ettirilmesi ricasında bulunur. Bu kaside padişah üzerinde çok olumlu bir etki bırakmış olmalı ki, 1791'de Mevlevî-hâne tamir edilmiş (Met. II), yine aynı yıl, Şeyh Gâlib'in yazdığı tarihte (Met. III),

Yapdırup bu hânkâhı resm-i nev-bünyâd ile
Kırdı ervâh-ı ricâlu'llâha bir dîvân-ı ʿaşk

diyerek belirttiği semâc-hâne yeniden yapılmıştır. Yine bu yılda yapılan şâdirvânı da şu beyitle (Met. IV-3) söylemiştir:

Bu şâdirvânı icâd eyleyüp deryâ-yı feyzinden
Velâyetden nişân gösterdi dervîşâna ʿaşk olsun

Bunlardan iki yıl sonra 1793'te, Şeyh Gâlib'in,

O şâhenşâh-ı ekrem kıldı ihyâ
Mücedded yapdırup bu hânkâhı

beytiyle (Met. VI-5) "mücedded" olarak nitelendirdiği *maḥfil-i hümayün* yapılmıştır.

Mevlevî-hânenin tamiri bittiği zaman yazılan tarih kıtʿası (Met. II), dış kapının iç tarafında yeşil boyalı dikdörtgen bir taş üzerine 6 sütun ve 6 sıra halinde sarı yıldızla kabartma taʿlîk harfleriyle yazılmıştır. Bugün "Divan Edebiyatı Müzesi" olarak yaşayan Mevlevî-hâne bu *kitâbe* yazıldığı yerde bulunmaktadır.

Kasidenin *nesîb* bölümünde Şeyh Gâlib, Ğalağa Mevlevî-hânesinin nedenli harap olduğunu 16 beyitle anlatmıştır. *Nesîb* bölümü, kasidenin

yazıldığı konuya ilişkin olarak, bir yerin, durumun, olayın ya da nesnenin tasvir edilip anlatıldığı bölümdür. Tasvirler divan şiirinin sanat anlayışına uygun benzetmelerle, geniş bir hayal gücüne dayanan şairane ve mübalağalı bir anlatımla yapılırdı. Şeyh Gâlib de Mevlevî-hânenin durumunu böyle anlatmıştır²⁸. Bu kaside baştaki tasvirleriyle divan şiirinde *mübâlağa* ve *istidrâk* sanatına çok güzel bir örnek olabilirse de, tarihî kaynakların Mevlevî-hânenin durumunu bu yönde doğrulaması, Şeyh Gâlib'in gerçeği şiir diliyle anlattığını gösterir. Gâlib anlam olarak şöyle diyor: (Mevlevî-hâne) “Bayındır bir yapı iken şimdi yıkılmış, duvarı başka, çatısı başka bir durumdadır (1-3). Aristo'nun gözlemevi gibi bu çatısız yapıda oturanlar, gökyüzünün dönüşünü seyrederek (3). Göğün çatısı altında, pulu ve çivisi Müşterî ve Zühre olan böyle bir virane yoktur (4). Kurtlar döşeme tahtalarını ince ince oymuşlardır (5). Pencerelelerinin perdesi örümcek ağlarıdır (6). Eğer duvarlarında delikler olmasa, sel ile hava kabarcığı gibi denize akıp gidecektir (7). Ney ve kudümün nağmesiyle her yer titreyip raks eder gibi sallanır (9). Yağmurun çok yağmasından endişe ediyorum, meğer böyle harap bir yapıya Tanrı'nın rahmeti yük olurmuş (10). Eğrilmiş tahtalarla her yanı yaycı dükkânına²⁹ dönmüş, düzgün bir yeri kalmamıştır (11). Yapının her parçası didilmiş bir kumaş (12), ay ışığından tahtaları çürük keten³⁰ gibi olmuştur (13). Zira, her tarafı delinip kalbura dönmüştür (14). Sivrisinek gibi parmak ucuyla yıkılıp ezilebilir, testere ve kesere gerek yoktur (15). Eğriliklerle dolu kubbe ve duvarlarda düzgün bir geometrik biçim kalmamıştır (16).

²⁸ Şeyh Gâlib'in bu tasvirleri bana Nâbî'nin (1642-1712),

Mânend-i kafes rahneleri hâric-i ta'dâd
Mânend-i felek saķfi kevâkible dirahşân

Hâ'il olamaz saķfi temâşâ-yı sipihre
Dîvârî degül reh-güer-i mâni'-i seyrân

gibi beyitlerle “harap bir evi” anlatan şiirini hatırlatmaktadır. bkz. *Dîvân*, İstanbul 1292, Muḳatta'ât s. 4.

²⁹ Yay'ın yapılışının ve onarımının (*tîmâr*) son aşaması, asılarak kurutulmasıdır. Kurutulma işlemi gölgede ve rüzgâra karşı bir yerde yapılır. Bu nedenle “yaycı dükkânları”, kurutulmak için oraya buraya asılmış eğri büğrü ağaçlarla dolu, her tarafından rüzgâr alan yerler olduğu için bu benzetme yapılmıştır. bkz. *Ok Meydanı ve Okçuluk Tarihi*, Ankara 1974, s. 14-15.

³⁰ Bu beyitte, “ay ışığının ketene etki ederek çürütmesi” inancına *telmîh* vardır.

Şeyh Gâlib, tamir tarihinde Mevlevî-hânenin harap durumunun (Met. II) gerçekliğini “hâk budur” deyimiyle söze girdiği beyitte (6) şöyle anlatmaya çalışıyor:

Hâk budur bulmuşdı erkânı hâlel
Eyledi tanzîmine sa’y-i ‘azîm

Vak’a-nüvîs Halîl Nürî Efendi (öl. 1798) de Mevlevî-hâneyi “baykuş ve karga yuvası” olarak niteler: “*Tekye-i mezbûre gâyetü’l-gâye müşrif-i harâb ve belki ekser mahalli âşiyâne-i bûm u gurâb idi*³¹”.

Kasidelerde bulunması zorunlu ve şiiri bütünleyici tasvir bölümü olan *nesîb*, *kıf’a* biçiminde bulunmadığı için, tarih *kıf’alar*ında durum ya da olay, Kâsım Paşa Mevlevî-hânesinin tamiri için yazılan tarih *kıf’asında* (Met. VII) olduğu gibi, ayrıntıya girilmeden sunulan kişiye övgü ile birlikte birkaç beyitle anlatılır. Ayrıca, yapılan çalışmayla ortaya çıkan sonuç da verilir. Mevlevî-hânenin tamirden sonraki durumu şiir diliyle şöyledir: “Çatısı altın, duvarı gümüş, taşı elmas ve toprağı anber kokulu” (Met. II-12, 13) olmuştur:

Bâğ-ı firdevs-i berîn-veş bî-kuşûr
Oldı hâkkâ saķfı zer dîvârı sîm

Bir nazarda itdi ol kân-ı kerem
Sengi gevher toprağı ‘anber-şemîm

Bu mübalağalı bir anlatım da olsa, Evliyâ Çelebi (1611-1682) de Beşiktaş Mevlevî-hânesinin semâc-hânesinin duvarlarını aşağı yukarı buna benzer biçimde, “ceviz levhalar üzerinde billur ve Necef taşlarıyla süslü” olarak nitelemiştir³².

³¹ Ergun, Sadettin Nüzhet: *Şeyh Galip - Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1936, fas. I, s. 34.

³² Erdoğan, Muzaffer: “Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevihâneleri”, *Güney-doğru Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı 4-5, 1975-1976, s. 36.

Galata Mevlevî-hānesine 1206/1791 yılında yapılan şādırvān için Şeyh Gālib'in yazdığı tarih kıt'asının (Met. IV) *redifi* "aşk olsun" dur. Bu deyim Mevlevîlik terimlerindedir. Günümüzün Türkçesinde, "beğenilen bir şey yapana aferin, beğenilmeyen bir şey yapana da sitem" anlamında kullanılır. Mevlevîler arasında deyim, selamlama sözü olarak "hoş geldin" ve su, çay, şerbet gibi şeyler içildiğinde de "afiyet olsun" anlamını taşır. Şeyh Gālib, deyimi şiirinde bu anlamlara gelecek biçimde kullanmıştır.

Şādırvānın yapımı için III. Selīm, Re'īsü'l-küttāb Meḥmed Rāşid Efendi'yi (1753-1798) görevlendirmiştir. Şiirde bu durum şöyle belirtilir (5):

Olup Rāşid Efendi bendesi tanzīmine me'mūr
Haḳīkat ḥidmet itdi dāver-i devrāna °aşk olsun

Şiirde suyun uzak yerden getirildiği de şöyle anlatılmıştır (6):

Virüp yol ḥarçlığın da°vetciler gönderdi şahrāya
Getürdi sāyesinde ābı şādırvāna °aşk olsun

Galata Mevlevî-hānesinde "tatlı su olmadığı ve uzak yerden getirildiği" de *Tārīḥ-i Cevdet*'te şöyledir: *°An-aşl tekyede mā°-i lezīz olmayup bu kerre re°isü'l-küttāb Meḥmed Rāşid Efendi maḥall-i ba°idden icrā eylediği āb-ı nābı Sultān Selīm Ḥan ḥazretlerine ihdā birle ...³³*"

Şeyh Gālib, suyun getirilmesi işini yürüten Rāşid Efendi için yazdığı *medhiyyede* (Met. V-1/2),

°Aşr-ı Muḥarrem içre revān idüp āb-ı şāf
Muḥkemledün maḥabbet-i Şebbīr ü Şepper'i

diyerek, Kerbelâ olayının yıldönümü olan 10 Muḥarrem'de suyun aktığını belirtir. Şeyh Gālib'in kıt'ası şādırvāna *kitābe* olarak yazılmıştır. Bu

³³ Aḫmed Cevdet: *Tārīḥ-i Cevdet*, İstanbul 1278, c. 5, s. 108.

durum, tarih kıt'asında adı geçmesi nedeniyle Rāşid Efendi'ye yazılan *medhiyyede*, "onun iyi bir ün kazanarak adının mermere kazıldığı" şu beyitle (3/4) söylenmiştir:

Mermerde kazdı ismüñi nakkâş-ı rûzgâr
Mülk-i cihānda bir eyü ad eyledüñ tamām

Şeyh Gâlib'in tarihlerinden biri III. Selīm'in Galata Mevlevî-hānesine (Met. VI), öteki de Mihr-i Şāh Vālide Sultān'ın Kāsım Paşa Mevlevî-hānesine (Met. VIII) *hünkār mahfili* yaptırılması konusundadır. *Hünkār mahfili* ya da *mahfil-i hümāyün*, özellikle *selātin cāmi*^clerde padişahın cemaatten ayrı olarak namaz kılması için ayrılmış, çevresi kafesli yüksekçe yerdir. Padişahlar için Mevlevî-hāne vb. kurumlarda yapılan yerler de sonradan bu adla anılmıştır. Bu mahfillerin yapılışı, padişahın Mevlevîliğe olan sevgi ve bağını gösterdiği gibi, *nizām-ı cedīd* askerini yeniçerilere üstün kılma siyaseti açısından kamuoyu üzerinde bir etki sağlama amacını güttüğü de söylenebilir. Nitekim Cevdet Paşa, halkın o dönemdeki Mevlevîliğe olan düşkünlüğünü "en-nāsü 'alā dīni mülūkihim" yani "halk, hükümdarları yolundadır" kuralıyla yorumlamıştır: "*Sultān Selīm Han muhibb-i Mevlevî olup, en-nāsü 'alā dīni mülūkihim müfādınca halk dañi kimi samīmī ve kimi taqliden bu tarīka sülūk ile ekser ricāl ü kibār dā'irelerinde de birer nefer olsun Mevlevî bulunur ve her nereye varılsa Mevlevî sikkesi görülür ve encümenlerde āvāze-i nāy u rebāb işidilir idi ...*"³⁴

III. Selīm'den önce ve sonra Mevlevîliğe ilgi duyan padişahların da Mevlevî-hāneleri *mukābele* günlerinde ziyaret ettikleri bilinmektedir. Örneğin, IV. Meḥmed (1642-1693) "haftada iki gün" ve II. Maḥmūd da "her mukabele gününde fırsat buldukça" Beşiktaş Mevlevî-hānesine gelip *Meşnevî* dinleyip, semā^c seyretmişlerdir³⁵.

Şeyh Gâlib, yapılış tarihi belirtilmeyen *püşide* "vasfında" yazdığı şiirde (Met. X), "hem türbenin tamir edildiğini hem de *püşidenin tezyin* edil-

³⁴ Ahmed Cevdet: *Tārīh-i Cevdet*, İstanbul 1286, c. 6, s. 166.

³⁵ Erdoğan, Muzaffer: "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevihāneleri", *Güney-doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sayı 4-5, 1975-1976, s. 36-37.

diğini” (4/2) söyler. Bu *tezyîn* sözü, III. Selîm’den önce, Mevlânâ’nın kabri üzerinde de öteki sandukalarda olduğu gibi çatma kumaşların bulunduğunu akla getirmektedir³⁶. İlk sırmalı ve işlemeli *püşîdeyi* III. Selîm yaptırmıştır. *Püşîdenin* 1790 yılında yaptırılıp³⁷ türbeye örtülmek üzere Konya’ya gönderildiğine Şeyh Gâlib, Galata Mevlevî-hânesinin tamir edilmesi dileğiyle yazdığı kasidede şu beyitle (Met. I-30) atıfta bulunur:

Süleymân-ı zamân olduğun ızhâr itdün âfâka
İdüp rû-püş kabr-i Pîr’i ya’cî Monlâ Hünkâr’ı

Târîh-i Cevdet’te “Mevlânâ ile öteki Mevlevî büyüklerinin kabirlerindeki *püşîdelerin* eskimiş olduğu ve bunların hepsinin yenilendiği” aşağıdaki şekilde belirtilmiştir. Şeyh Gâlib şiirinde sadece Mevlânâ’nın *püşîdesini* anlatmış ötekilerden söz etmemiştir: “Konya’da *ğünûde-i pister-i gufrân olan Hazret-i Mevlânâ’nın ve civârında medfûn olan kibâr-ı tarîkat-ı Mevleviyye’nin püşîde ve astâr-ı türbeleri fersûde olup Sultân Selîm’in ise tarîk-ı Mevlevî’ye mahabbeti olduğundan zikr olunan merâkîd-i müteberrikenin püşîdeleri tecdîd ve ‘atıkları Hazîne-i Hümâyûn’da hıfz olunmak üzere emr-i hümâyûnlari şadır olmağın Hazret-i Mevlânâ’nın türbesi için atlas üzerine zerrîn târ ile âyât ve esmâ’ nesc ve nakş olunmuş bir püşîde-i girân-bâhâ ve başı üzerine örtülmek için bir kisve ve bir kapu perdesi ve civârında medfûn olan ‘azîzlerin türbeleri için envâ’-ı atlasdan püşîdeler i’câl ile Konya’ya irsâl olunmuş ...³⁸”*

Mevlânâ’nın sandukasına örtülmek üzere üç *püşîdeden* ilkinin, III. Selîm yaptırmış ve 1205/1790 yılında göndermiştir. Bu *püşîde* bugün sergilenmektedir. Çok ince bir sanat eseri olan *püşîde*, bez üzerine deri kaplanarak ve deriye atlas çekilerek yapılmıştır. İşlenecek nakış ve yazıların kalıpları sert kartondan kesilerek atlasla yapıştırılmış ve daha sonra iğne ile sırma

³⁶ Duru, Muhittin Celal: *Tarihî Simalardan Mevlevî*, İstanbul 1952, s. 87.

³⁷ Özönder, Hasan: “Mevlânâ Türbe ve Külliyesinin Tamir ve İlâveler Kronolojisi”, Selçuk Üniversitesi *Selçuk Dergisi*, sayı 2, Ocak 1988, s. 22.

³⁸ Aşmed Cevdet: *Târîh-i Cevdet*, İstanbul 1278, c. 5, s. 273.

işlenmiştir. *Püşide* üzerinde Fâtiha, İhlâş sûreleri Kelime-i tevhid, Feth sûresinden âyetler ile Peygamberin adları yer almıştır³⁹.

Şeyh Gâlib şiirinde örtünün kimi niteliklerini somut olarak belirtir. Atlasın renginin yeşilliği “atlas-ı gerdün-ı hadrâ (1/2)”, “zümürüd şafha üzre (6/1)” diye açıklanmıştır. Üzerine nakş edilmiş âyetler “şafha-i âyât-ı Kur’ânî (3/1)” olarak verilir. Yazı ve nakışların altın sirmayla işlendiği “püşide-i zer-düz-ı pür-zer (1/1)”, “satır-ı zer-efşân (3/2)”, “müzerkeş ... bâfide (6/1)” olarak anlatılır. “Su” denilen kenar süsünü de “kamer hal-kerdesi (6/2)” olarak nitelemiştir.

Tercî-i Bend'in tekrarlanan beyti o zaman *püşideye* işlenmek üzere bu konuda yazılan şiirler arasından beğenilerek seçilmiş ve örtüye işlenmiştir⁴⁰. Şeyh Gâlib, III. Selim’e *Kubbe-i Hadrâ*'nın tamiri için daha sonra yazdığı kasidede, “Bu değersiz kulunun adı, senin sayende Mevlânâ'nın dergâhında şiir ile kalıcı oldu” diyerek, durumu şu beyitle (Met. IX-31) belirtir:

Senün sâyeñde der-gâh-ı felek-mânend-i Monlâ'da
Bu ‘abd-i kemterinün nâmı oldu şi‘r ile ibkâ

Şeyh Gâlib, *Kubbe-i Hadrâ*'nın tamiri için yazdığı tarih kasidesinde (Met. IX), tamir gereğini

Bunuñ ta‘mîridür ta‘mîr-i dîn ü devlet ü dünyâ (7)

diye yorumlar. *Kubbe-i Hadrâ*'nın tamiri, bu *kaşide-i târihiyyeye* göre 1213/1798 yılında yapılmıştır. Şeyh Gâlib, Mevlânâ'nın türbesine 1205/1790 yılında gönderilen püşide için yazdığı şiirde, “türbenin de tamir edildiğini (Met. X-4/2)” söyler. Bilindiği gibi türbe 1274 yılında yapıldığından bu yana pek çok kez tamir görmüş, türlü değişikliklere uğramıştır.

³⁹ Duru, Muhittin Celâl: *Tarihî Simalardan Mevlevî*, İstanbul 1952, s. 87; Özönder, Hasan: *Konya Mevlânâ Dergâhı*, Ankara 1989, s. 15.

⁴⁰ Gölpınarlı, Abdülbâki: *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, 2.bs. s. 171'deki 205. dipnot.

III. Selim döneminde yapılan tamir için yazılan bu şiirde *Kubbe*'nin çinilerinin rengini gösteren sıfatlara rastlıyoruz.

Mevlânâ türbesine *Kubbe-i Hadrâ* denilmesinin nedeni, ilk yapıldığı zaman dıştaki yeşil çinilerle kaplanmış külâhından dolayıdır. Anadolu Selçuklularının ünlü veziri Mevlânâ'nın dostu Mu'înü'd-dîn Süleymân Pervâne (öl. 1277), mimar Bedrû'd-dîn-i Tebrîzî'ye *Kubbe*'nin dışını yeşil Selçuk çinileriyle kaplatmıştır. *Kubbe*'nin daha sonraki yüzyıllarda yapılan tamirlerinde yıpranmış yeşil çiniler sökülerek, yerlerine Kütahya yapımı mavi çiniler konulmuştur.

Şeyh Gâlib, kasidenin yazıldığı yıllarda, *Kubbe*'nin çinilerinin yeşil olduğunu "merkad-i Kâşî (1)", "günbed-i hadrâ (1)", "ne merkad bir zümürred-devha (3)", "sebz kılmış (3)" ve "kubbe-i mînu-yı Mevlânâ (36)" gibi sıfatlarla söyler.

1783'te ansızın verdiği bir kararla Şeyh Gâlib Konya Mevlevî-hânesine giderek "çileye soyunmuştur". Bu, Şeyh Gâlib'in Konya'ya ilk gidişidir. İkinci gidişi, kasidesini yazmadan iki yıl önceki bir tarihte 1796'dadır⁴¹. Yani Şeyh Gâlib, *Kubbe-i Hadrâ*'nın yeşilliğini kulaktan duyarak değil, gözüyle görerek yazmıştır.

II. Maḥmūd'un Hâlet Efendi (1760-1823)'ye 1817'de yaptırdığı tamirde, Kütahya'ya sipariş edilen çinilerin yeşil yerine mavi renkte imal edilmesi üzerine sert tartışmalar çıkmış ve sonunda bunlar kullanılmıştır⁴².

Sonuç olarak kısaca söylemek gerekirse, Şeyh Gâlib'in bu şiirleri, tarihî kaynakların kimi verilerini destekleyip pekiştirmekte, kimi tarihî olayların yorumuna da açıklık kazandırmaktadır.

⁴¹ Ergun, Sadettin Nüzhet: *Şeyh Galip - Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1936, fas. 1, s. 41.

⁴² Özönder, Hasan: "Mevlânâ Türbe ve Külliyesinin Tamir ve İlâveler Kronolojisi", Selçuk Üniversitesi *Selçuk Dergisi*, sayı 2, Ocak 1988, s. 28-29.

METİNLER

I

ĞALATA MEVLEVİ-ĤĀNESİ TA°CĀMİR OLUNMAK İÇİN
 HUDĀVENDİĖĀR-I ESBĀĖ ŞEHİD SULTĀN SELİM ĤAN
 ĤĀZRETLERİ ĤUZŪRLARINA TAKDİM OLUNAN ĖAŞİDE-İ
 RA°CĀLĀRIDİR⁴³

- 1 Göñül bir beyt-i ma°Cmür-ı şafādur °aşk mi°Cmārı
 Yatur ammā ki şimdi başka bāmı başka dīvārı
- 2 Şikest olmuş kederden öyle bir āyīne-i esrār
 İderken Ėıbta-keş şüret-gerān-ı Çin ü FerĖār'ı
- 3 Raşād-gāh-ı Aristo'dan nümū-dār olmuş ol Ėāne
 Ki ya°Cnī seyr ider sükkānı seyr-i çarĖ-ı devvārı
- 4 Bulınmaz zīr-i sağf-ı āsmānda böyle vīrāne
 Ser-ā-ser Müşterī'dür Zühre'dür gül-mīĖ ü mismārı
- 5 O rütbe Ėurde-kār oymuş ki kirmān tağta-i ferşin
 İder pür-neng ü noĖşān dest-i faĖrī-i mağaş-kārı
- 6 Ne vīrān dīde-i ehl-i başiretdür ağa revzen
 °Aceb mi °ankebūtī-perdelerden olsa astārı

⁴³ *Dīvān*, *Ėaşā'id* s. 15-16.

- 7 Habāb-āsā giderdi seyl ile deryāya bī-şübhe
Eger sūrāhlardan olmasaydı menfez-i cārī
- 8 İdüp te'sīr haqqā şohbeti °uşşāq-ı bī-nāmuñ
Tamām irmiş fenāya qalmamış hestīnūñ āsārı
- 9 Olur nāy u kudūmuñ nağmesinden ditreyüp rakşān
Velī ifşā-yı esrārından eyler h'ıšten-dārī
- 10 Telāşım şimdi dā'im keşret-i bārāndandır hep
Meger vīrān bināya bār olurmuş rahmet-i Bārī
- 11 Ser-ā-ser yaycı dükkānına dönmiş zīr ü bālāsı
Egilmiş her taraftan qalmamış bir cāy-ı hem-vārı
- 12 Gelüp mevt-i irādī °ıhn-i menfūs itmiş eczāsın
Hüveydā her yanından tāmētü'l-kübrānuñ āsārı
- 13 Çürük kettāna dönmiş tahtalar bir rütbe kim gāhī
Virür seyl-āba rahtın māh-tābuñ tāb-ı envārı
- 14 Kolaylanmış qabūl-i hüsn-i ta'mīr itmege zīrā
Delikler var ki muhtāc eylemez gırbāle neccārı
- 15 Ser-i engüşt ile mānend-i peşşe hedmi mümkindür
Bıraksun çire-dest üstādlar tışeyle minşārı
- 16 Nukūş-ı hendesīden müstakīmūñ gayri hep mevcūd
Mu'avvecler muqavveslerle memlū tāq u dīvārı

- 17 Didim āyā nedendür böyle vīrān kalduđı çokdan
Olurken manzar-ı °ayn-ı hıdīvān-ı kerem-kārī
- 18 Didi peyk-i bişāret şāhibin gözlerdi ol ma°bed
Açup revzenleri dest-i du°āyı çeşm-i bīdārı
- 19 Rükū°-ı dā°imīden sonra itmek idi maķşūdı
Du°ā-yı devlet-i şāhenşehīde böyle ezkārı
- 20 Cenāb-ı Hān Selīm-i ma°delet-güster ki devrinde
Olur tanzīm dehrün çok binā-yı nā-be-hencārı
- 21 O şāh-ı Murtażā-heybet ki birden müstezād eyler
Kemāl-i luţf-ı tab°ı niçe beyt-i şa°b u düşvārı
- 22 O hūr-şīd-i celālet kim tulū°ı virdi āfāka
Peyām-ı Kāhramān'ı dāstān-ı zūr-ı Kerrār'ı
- 23 Bu şıdk-ı niyyet ü iķbāl ü himmet anda kim vardur
İder elbette munzam mülk-i Rūm'a Rus'u Bulğar'ı
- 24 Göñülden itmişimdür tāli°-i vālāsın istihrāc
Ben aşlā söylemem ķavl-i nücūmı remz-i ceffārı
- 25 Neler yapsa gerek seyr eyle Allāh °ömrler virsün
Murādı dīne da°vet eylemekdür çarķ-ı ğaddārı
- 26 Şehensāhā peyem-ber-mesnedā sensin o server kim
Gelür her yüzde bir İslām'a itmekçün meded-kārı

- 27 Ğubār-ı sümm-i rahşunđan çekerler kuhl-i maķşüdi
Sipih-r-i °izz ü şānuđ şābitātı heft seyyārı
- 28 Cihānda h°āb u rāhat kalmamışdı belki rü°yāda
Görenler zıll-ı memdüdunda gördi baht-ı bīdārı
- 29 Şeb-i hecr āhir oldu ğün yüzün gördük bi-ħamdi'llāh
Şabāh-ı vuşlatuğ oldu nümāyān neşr-i envārı
- 30 Süleymān-ı zamān olduğuñ izhār itdüñ āfāka
İdüp rü-püş kabr-i Pīr'i ya°nī Monlā Hünkār'ı
- 31 Biraz faħriyye itsün sonra ğatm idüp du°ā kılsun
Eger me°tün idersen Ğālib-i bī-tāb u nā-çārı
- 32 Muħāl °add eylemişlerken ğazelde şā°irān-ı Rüm
Ben icād eyledim ol Şevketāne tarz-ı eş°ārı
- 33 Kaşīde semtin ihyā itmedür sāyeñde maķşüdi
Ferāmüş itdirem şā°irlere °Örfi-i sehħārı
- 34 Pey-ā-pey tehniyetler nice tārīh-i meserretler
İdem inşā ki itsün ğıbta-keş yārān sitem-kārı
- 35 Selāset tavrını bir rütbe icrā eylesün ğāmem
Ki kılsun āb-ı Hızruñ ez-berinde ğüsn-i reftārı
- 36 Hemān Allāh efendim °ömrüñ efzün eylesün efzün
Olur bir ğün nümāyān idilen da°vātın āsārı

II

TARAF-I BĀHİRÜ'Ş-ŞEREF-İ MŪLŪKĀNEDEN ĞALATA
 MEVLEVĪ-ĦĀNESİ MŪCEDDEDEN TA^cMĪR OLUNUP
 ĦĪTĀMINDA DİNİLEN TĀRĪĦDİR Kİ DER-GĀĦ ĶAPUSI
 BĀLĀSINA VAZ^c OLUNMUŞDUR⁴⁴

- 1 Mihr-i ^cālem-tāb-ı evc-i salṭanat
 Dāver-i devr-i zamān Sultān Selīm
- 2 Ķahramān-ı dīv-bend-i rūzgār
 Cem-ḥaşem İskender ü Dārā-kecīm
- 3 Kim anuḡ zāt-ı bülendidür henüz
 Merkez-i pergār-ı çarḡ-ı müstaḡīm
- 4 Rŭkn-i re³yidür esās-ı ma^cdelet
 Fikr-i nev-icādıdır ^carş-ı ḡavīm
- 5 Muntazırdı ehl-i dil teşrīfine.
 Geldi dīn ü devlete hem-çün nesīm
- 6 Ħaḡ budur bulmuşdı erkānı ḡalel
 Eyledi tanzīmine sa^cy-ı ^cazīm
- 7 Ħabbezā ervāḡ-ı ehlu'llāhdan
 Oldı te³yīd-i İlāhī müstedīm

⁴⁴ *Dīvān*, *ᶒaşā'id* s. 43-44.

- 8 Bařlayup tecdīd-i ʿadl ü reʿfete
Koydı reʿy-i hāşşı bünyād-ı muķīm
- 9 Hāzret-i Monlā-yı Rūm'a hürmeten
Kıldı dervīşāna ihsān-ı ʿamīm
- 10 Görđi kim bu hānķāh olmuş harāb
Müstaʿidd ihyāya çün ʿazm-i remīm
- 11 Luţf idüp bir yapıdı kim yapsun anuğ
Kāh-ı āmālin Hūdāvend-i ʿalīm
- 12 Bāğ-ı ferdevs-i berīn-veř bī-ķuřūr
Oldı haķķā saķfı zer dīvārı sīm
- 13 Bir nazarda itđi ol kān-ı kerem
Sengi gevher toprağı ʿanber-řemīm
- 14 Gösterüp güyā kerāmet ʿāleme
Ķudret ızhār itđi ol řāh-ı kerīm
- 15 Andan alsun feyzi erbāb-ı sülūk
Ķalmasun nāķıřlaruđ eţvārı nīm
- 16 Zāhir ü bātında řāh oldur hemān
Ber-devām itsün anı Rabbü'r-raĶīm
- 17 Maʿnen ü lafzen didi tārīhini
ŞeyĶ Gālib ʿabd-i dāʿi-i ķadīm

- 18 Yapdı bu der-gāhı pāk ü hem cedīd
Biñ iki yüz altıda Sultān Selīm

ياپدی بو درکاهی پاک و هم جدید
بيک ايکيوز التیده سلطان سليم

(1206/1791)

III

ĠALATA MEVLEVĪ-ĤĀNESĪ'NĪÑ SEMĀ^c-ĤĀNESĪ İÇİN SÖYLENEN TĀRĪĤDİR⁴⁵

- 1 Ĥan Selīm-i ma^cdelet-perver ĥıdīv-i dād-ger
Zāhiren sultān-ı ^cālem mazhar-ı sultān-ı ^caşķ
- 2 Pādişāh-ı heft-kişver āfitāb-ı nūr-baḥş
Kim ziyāsiyle münevverdür anuñ eyvān-ı ^caşķ
- 3 Yapdırup bu ĥānķāhı resm-i nev-bünyād ile
Ķurdı ervāḥ-ı ricālu'llāha bir dīvān-ı ^caşķ
- 4 Ferşini ^carş-ı berīn-veş eyleyüp pür-nūr-ı şevķ
Oldı ḥoşnūd-ı kemāl-i himmeti pīrān-ı ^caşķ

⁴⁵ *Dīvān*, *Ķaşā'id* s. 44.

- 5 Bir nazarla eyledi ma'cüre-i sūr ü sūrūr
Olmış iken dest-bürd-i vecd ile vīrān-ı ʿaşk
- 6 Hāzret-i Monlā'ya hürmet ʿālemi ta'cīrdür
Feyzi zīrā andan almışdur bütün merdān-ı ʿaşk
- 7 Zühre bu der-gehden eyler aḥī-ı āheng-i neşāṭ
Çünkü olmuşdur semāʿ ile şafā erkān-ı ʿaşk
- 8 Cezbe-i nūr-ı maḥabbetdür medār-ı kāʿināt
Anlamaz bu sırrı bir şeb olmayan mihmān-ı ʿaşk
- 9 Geldi bir mışraʿla Gālib aḥā tāriḥ-i bülend
ʿAyn-ı resm-i āsmān-ı bī-bedel meydān-ı ʿaşk

عين رسم آسمان بييدل ميدان عشق

(1206/1791)⁴⁶

⁴⁶ Tarih dizesinin *ebced*le sayısal değeri 1205'tir. "Geldi bir" *ta'miyesi*yle 1206 olmaktadır.

IV

DERÜN-I DER-GĀH'DA OLAN ŞĀDIRVĀNĪN TĀRĪHĪDİR Kİ
YAZILMIŞDIR⁴⁷

- 1 Kerāmet menba^cı Sultān Selīm-i ma^cdelet-perver
Cihānı itdi sīr-āb ol şeh-i zī-şāna ^caşq olsun
- 2 Keremler kıldı haqqā rūh-ı Mevlānā'yı şād itdi
Didi erbāb-ı dil bu meşreb-i ^cirfāna ^caşq olsun
- 3 Bu şādirvānı icād eyleyüp deryā-yı feyzinden
Velāyetden nişān gösterdi dervīşāna ^caşq olsun
- 4 Henüz ol Hızır-ı vaktün himmetiyle rūh-ı İskender
Bulup āb-ı hayātı içdi bir peymāne ^caşq olsun
- 5 Olup Rāşid Efendi bendesi tanzīmine me^mmūr
Haqqat hizmet itdi dāver-i devrāna ^caşq olsun
- 6 Virüp yol harçlığın da^cvetciler gönderdi şahrāya
Getürdi sāyesinde ābı şādirvāna ^caşq olsun
- 7 Bu ^cummān-ı ^caṭā bu cūşīş-i ihsāna eyva'llāh
Muvaffak oldı dünyā böyle bir sultāna ^caşq olsun

⁴⁷ Divān, Kaşā'id s. 45.

- 8 Didim tārīhini bu şīve-i ibdāl ile Ğālib
Bu āb-ı pāk ü zībāyı iĉen ʿaṭṣāna ʿaṣḳ olsun

بو آب پاک و زیبای ایچن عطشانه عشق اولسون

(1206/1791)⁴⁸

V

TERCİʿ-İ BEND DER-SİTĀYİŞ-İ REʿİSÜ'L-KÜTTĀB ESBAK RĀŞİD
EFENDİ RAḤMETU'LLĀHİ ʿALEYH⁴⁹

1

- 1 Şad bāreka'llāh ey şeref-āmūz-ı dāveri
İtdüj tamām şādırvān-ı peyem-beri

⁴⁸ Tarih dizesinin *ebcedle* sayısal değeri *āb* آب sözcüğündeki *medd*in de hesaplanmasıyla 1203'tür.

Ancak tarih, *bu* بو sözcüğü *ibdāl* yoluyla *āb* آب yapılarak, bunun *ebcedle* sayısal değeri olan 3'ün eklenmesiyle 1206 olmaktadır. Yani Şeyh Ğālib, sanatlı bir söyleyişle, "(Şādırvān'a) āb, su getirerek; su anlamındaki āb sözcüğünün sayısal değerini ekleyerek, tarihini söyledim" demektedir. (A. Gölpınarlı bu tarihi, beyitteki *ibdāl*i dikkate almadan 1203/1788-89 olarak göstermiştir. bkz. *Şeyh Ğālib - Hüsn ü Aşk*, İstanbul 1968, s. 19)

⁴⁹ *Dīvān*, Kaşā'id s. 66-68. Bu şiir, *Dīvān*'da *terciʿ-i bend* olarak yazılmışsa da, aslında *terkib-i bend*dir.

- 2 °Aşr-ı Muḥarrem içre revān idüp āb-ı şāf
Muḥkemledüñ maḥabbet-i Şebbīr ü Şepper'i
- 3 Bu ḥastelik mizācına gūyā hediyyedür
Maḥbūle geçdi sevdigün evlād-ı Ḥayder'i
- 4 İḥyā idüp velāyetimiz tekyemizle hep
Sīr-āb-ı cūduñ oldu cihān teşne-lebleri
- 5 Şimdi ğarāz taşḫīḥ-i mizāc-ı laṭīfdür⁵⁰
Zīrā bu rūḥa dā'ir ilāc-ı laṭīfdür

2

- 1 Tevfīk-i ḥāzret olmadı her kām-kāra bu
Olmışdı gerçi ḥ'āhiş-i dil şad-hezāra bu
- 2 Şıdḳ u ḥulūş böyle gerek kām-verlere
Olsun nümüne cümle gürūh-ı kibāra bu
- 3 Ḥaḳḳā ki ḥayr-ḥ'āhī-i devlet budur tamām
Eyler sirāyet °āleme dār u diyāra bu
- 4 Dünyā vü āḥiretde yetişmez mi ādeme
Bā'is degül mi ed'ıye-i bī-şümāra bu

⁵⁰ Bu dizenin vezni bozuktur. *Dīvān*'da "taşḫīḥ" olarak geçen sözcük, "şaḫīḥ" olursa (?) vezin düzelir.

- 5 Hax hazreti  alimd r ey k m-bahş-1 dil
Olduđ du a-yı hayra dil   c n ile m stađil

3

- 1 Luřunla b -nev ları şad eyled n tam m
Leb-teřneg na bahş-1 mur d eyled n tam m
- 2 Nakd ne-i siriřk yetişmez vef sına
İhs nuğı bir n-1  id d eyled n tam m
- 3 P r na intis buđa reviř-i del ld r
İb t-1 m dde a-yı vid d eyled n tam m
- 4 Mermerde kazdı ism đi nakķ ř-1 r zg r
M lk-i cih nda bir ey  ad eyled n tam m
- 5 řub  u mes da şimdi budur vird-i řey    ř b
Biz k m-y b-1 luřunuz ol sen de k m-y b

4

- 1 Ey dil bil r misin kimed r bu kel m hep
Bir d ver-i kerem-ver i und r tam m hep
- 2 Mevk f-1 re y-i h řsidur ol z t-1 ekrem n
Virmek um r-1 m řkile birden niz m hep

- 3 Ya^cnī murād hazret-i Rāşid Efendi'dür
Ağa dise efendi dise hāşş u ^cām hep
- 4 Bađ kâ³ināta bir nazar-ı i^ctibār ile
Meftūn-ı hūsn-i tavrı degül mi enām hep
- 5 Mevlā mu^cammer eyleye zāt-ı şerīfini
Āfātdan maşūn ide tab^c-ı laţīfini

5

- 1 Hem kām-kār-ı dehrdür ol hem kerīmdür
Akrānı içre hağ bu ki mişli ^cadīmdür
- 2 Bir naħl-i sāye-perver-i in^cām-ı şāhdur
Ġars-ı yemīn-i hazret-i Sultān Selīm'dür
- 3 Ol nev-bāhara böyle gerek gül-bün-i vefā
Hūy-ı şehān sirāyeti resm-i kadīmdür
- 4 Kār-āgehān-ı ^caşr ki mu^ctād-ı hayr ile
Allāh'dan ^cibādına lutf-ı ^camīmdür
- 5 İdüp umūra himmet-i merdān müsā^cade
^cAvn-i hudāyı herkes iderler müşāhede

- 1 Ğālib medīḥa-gūy olup ol zāt-ı ekreme
Bir dāstān-ı tāze irer dest-i °āleme
- 2 İsrāf-ı naqd-i vaqt idügin bildürür bütün
Şā°irlerüñ kaşīdeleri Ma°n u Ḥātem'e
- 3 Zīrā cihānda ḥayr ile yād olmadan ğaraż
İhsān-ı °ām bir eğer-i nevdür ādeme
- 4 Bī-şübhedür ki himmet-i Monlā-yı Rūm ile
Mevlā muqadder itdi bu zī-şān-ı efḥama
- 5 Olsun hemīşe baḥt-ı sa°ādetle kām-kār
Bī-°ayb u şeyn mesned-i devletde ber-ķarār

VI

ĞALATA MEVLEVĪ-ḤĀNESĪ SEMĀ°-ḤĀNE DERŪNUNDA
MAḤFĪL-İ HŪMĀYŪN TĀRĪḤĪDİR YAZILMIŞDIR⁵¹

- 1 Mu°allā-maḥfil-i pāk-i hümāyūn
Cenāb-ı Ḥan Selīm'üñ taḥt-ġāhı

⁵¹ *Dīvān*, *Ḥaşā°id* s. 44-45.

- 2 °Ināyet burcudur saḳf-ı bülendi
Sezādur Őemse itse mihr ü māhı
- 3 Kitāb-ı heft-cild-i āsmāna
Münevver-levḫa-i zerdür kemāhı
- 4 Zemīn bu kāḫı gördükçe maḫaldür
Olursa ḫāne-i Őubḫa mübāhı
- 5 O ŐāhenŐāh-ı ekrem kıldı iḫyā
Mücedded yapırup bu ḫānḫāhı
- 6 O ḫāḫan kim Őu°ā°ı āfitābuḫ
Olur zerrīn-tınāb-ı bār-gāhı
- 7 Umūrında muvaffaḫ olmasında
Cihānuḫ ḫalmamıŐdur iŐtibāhı
- 8 Muḫaḫḫaḫ mazḫar-ı Şıdk u Őafādur
Őafā aŐḫābınuḫ oldu penāhı
- 9 Gürūh-ı °āŐıḫān-ı Mevlevı'yi
Çerāĝ itdi bu luḫf-ı pādiŐāhı
- 10 Bu rūŐen Őeh-niŐini kıldı pür-nūr
Sarāy-ı dīde-āsā (?) yek nigāhı

- 11 Binā olduḡda Ğālib didi tārīh
Müsellem ŧeh-niŧin-i pādiŧāhī

مسلم شهنشین پادشاهی

(1208/1793)

VII

VĀLİDE SULTĀN KĀSİM PAŧA MEVLEVĪ-ĤĀNESĪ'Nİ TECDĪD
İTDİKDE SÖYLENİLEN TĀRĪHDİR⁵²

- 1 Cenāb-ı Vālide Sultān-ı māh-efser Mihir-ŧāh'ıñ
ŧabāhü'l-ĥayrdur envār-ı iĥsānı nüh-eyvāna
- 2 O tāc-ı mekremet iklīl-i ʿiŧmet ŧems-i devlet kim
Nigāh-ı luḡfi revnāḡ virdi bu gül-zār-ı devrāna
- 3 Hemīŧe celb-i daʿvāt itmedür ĥayrāt ile ḡaŧdı
Cenāb-ı pādiŧāh-ı kām-ver Sultān Selīm Ĥan'a

⁵² *Dīvān*, *Ḳaŧā'id* s. 45-46.

- 4 Selīm Hān ki kudūmı mahz-ı tevfiḳ-i Hudā geldi
Nizām-ı mülke naşr-ı dīne şān-ı āl-i °Oīmān'a
- 5 Selīm Hān ki cihāna rūḥ-ı nevdür pertev-i re°yi
Huşūşā tāze cāndur ḳāleb-i evreng-i ḥaḳana
- 6 Ne himmetler ḳılup baḳ ol ḥıdvün mihr-i °ulyāsı
Mücedded yapıdı bu der-gāhı döndürdi gül-istāna
- 7 Ne der-gāh öyle bir °ālī binā kim cāy-ı dīvāndur
Sürüşān-ı semāya zümre-i ervāḥ-ı pīrāna
- 8 Kerem ḳadrin bilür erbāb-ı isti°dāda °aşḳ olsun
Keremendür bu revnaḳ şimdi bu āyīn ü erkāna
- 9 Gürūh-ı Mevlevī'nün uydı bir himmetle devrānı
Dönerler zerre-i nā-çiz iken mihr-i dıraḥşāna
- 10 Şafā-yı meşrebi āb-ı ḥayāt-ı bāḡ-ı dehr oldı
Bu rüşendür ki feyz-i cūdı rāciḥ ebr-i nīsāna
- 11 Niçe cāmi° °imāret çeşme-sār ihyā idüp ḥālā
Eşerler gösterüp reng-i kerāmet virdi iḥşāna
- 12 O rütbe ḳıldı ta°mīr-i ḳulūba bezl-i himmet kim
Hümālar reşḳ iderler āşiyān-ı büm-ı vīrāna
- 13 Gedālar sāye-i luḫfında öyle kām-rāndur kim
Felek ḥasretde ḳaldı şimdi bu dervīş-i °uryāna

- 14 Bu rûh-efzâ makâm-ı dil-güşâyı eylesün seyrân
Seyâhat ister ise nev-niyâzân kişver-i cāna
- 15 Bu der-gāh-ı bülendi hem-çü gülşen-zār gördükçe
Gelen hep inzivādur hâtır-ı bî-ķayd-ı yārāna
- 16 Meger ma^cnā-yı nūr-ı Meşnevî şüret-pezir olmuş
Hilāli şevķ u hālün vāşıl oldu bedr-i tābāna
- 17 Tarabdan kāse-i tanbūra döndi hücreler yir yir
Ser-āheng-i şafādan oldu her bir gūşe kāşāne
- 18 Bunun şems-i nücümü Zühre'dür yek-pāre şādidür
Muķābildür egerçi çarķ-ı bālāya semā^c-hāne
- 19 Hārāb olmuş makām-ı evliyāyı eylemek ābād
Cihānı yapmadur fehmi eyleyen erbāb-ı ^cirfāna
- 20 Du^cā-gūyān-ı devletdür kadīmī çünki dervişān
Sezā ihsān iderse öyle bir cem^c-i perişāna
- 21 Ne rütbe itse vīrān ^caşķ ma^cmūr eyler encāmıñ
Ferah-baķş olduğı vecd ü semā^cıñ çıķdı meydāna
- 22 Nevāzişlerle dervişānı ihyā kıldı ma^cnīde
Olur rāci^c ser-ā-ser rūh-ı Mevlānā-yı zī-şāna
- 23 Du^cām oldur ki sırrı hāzret-i Monlā-yı Rūmī'nün
İde himmet şeh-i devrāna ol devletli sultāna

- 24 Semā^c itdükçe bu hür-şid ü mäh-1 āsmān dā'im
Ola peyveste gülbang-i du^cāsı ^carş-1 Rahmān'a
- 25 Bu tārīh ile Ğālib nağme-bağş oldu ney-i hāmem
Yapıldı devr-i Mevlānā'ya bu dem Mevlevī-hāne

ياپلدى دور مولانايه بو دم مولويخانه

(1210/1795)

VIII

MEVLEVİ-HĀNE-İ MEZKŪREDE HŪNKĀR MAHFİLİNE TĀRİHDİR⁵³

- 1 Hāzret-i Mihr-i Şāh-1 vālā-şān
Māder-i Han Selīm-i mülk-ārā
- 2 Nūr-1 hayrāta ma^cdin-i gevher
Hasenāt-1 ^cināyete deryā

⁵³ Yüksel, Sedit: *Şeyh Galip, Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, DTCF Yayınları, Ankara 1963, s. 153-154. Bu tarihin hangi *mevlevi-hānenin hūnkār mahfili* için söylendiği eserde belirtilmemiştir. DTCF yazmaları arasında B/410 numarayla kayıtlı, Esrār Dede'nin haṭṭ-ı destiyle olan 1209 istinsah tarihli ve Şeyh Ğālib'in tashihinden geçmiş *Divān*'da Kāsım Paşa Mevlevi-hānesi için yazıldığı görülmektedir. (Bölümümüz Araş. Gör. Abdülkadir Gürer'in hazırlamakta olduğu *Şeyh Galip Divanı, İnceleme - Metin* başlıklı doktora tezinden not.)

- 3 Celb-i da'vāt için şehenşāha
Kıldı i'cār-ı kalb-i bay u gedā
- 4 Yapdı bu maḥfili bu ḥānkāhı
Eyleyüp bendegānını ihyā
- 5 Nice maḥfil ki kaşr-ı cennetdür
Cilve-ger anda rūḥ-ı Mevlānā
- 6 Aḡa nisbetle ḥāne-i zeyndür
Ḥāne-i bedr-i āsmān-pīrā
- 7 Kalb-i Monlā-yı Rūm-veş rüşen
Hem şafā-baḡş u hem şeref-baḡşā
- 8 İstimāc olunur semāc-ı bihişt
Revzeninde şimāḡ-ı cān-āsā
- 9 Çıkdı Gālib laṭif bir tāriḡ
Ḥan Selīm'e güzel maḡām-ı şafā

خان سلیمه کوزل مقام صفا

(1210/1795)⁵⁴

⁵⁴ Tarih dizesinin *ebcedle* sayısal değeri 1211'dir. "Çıkdı ... bir" *ta'rihi*yle 1210 olmaktadır.

IX

TĀRĪḤ-İ KÛBBE-İ ḤADRĀ RAVZA-GĀH-I ḤAZRET-İ PĪR⁵⁵

- 1 Münevver-merkad-i Kāşī binā-yı hazret-i Monlā
Ki oldur pertev-endāz-ı revāk-ı günbed-i ḥadrā
- 2 Ne merkad cilve-gāh-ı kudsiyān ārayiş-i ekvān
Çerāğ-ı türbetinden nūr alur mihr-i cihān-ārā
- 3 Ne merkad bir zümürüd-devha-i ʿilm-i ledünnīdür
Bahār-ı dīni kılmış sebz ü ḥurrem eyleyüp ihyā
- 4 Ḥarīm-i ḥāşşına fers eyleyüp şeh-bālini Cibrīl
Görilmiş nakş-ı meclā-yı mücellāsında mā-evhā
- 5 Matāf-ı evliyādur kıble-i mevc-i sürüşāndur
Bulur itdükçe rifʿat sākinān-ı ʿālem-i bālā
- 6 Bu sultān vāriş-i esrār-ı sultān-ı risāletdür
Olur bu sırra vākıf Meşnevī'sinden dil-i dānā
- 7 Tılısm-ı ḥāl-i ʿālem dahme-i kuṭb-ı zamāndur bu
Bunuṅ taʿmīridür taʿmīr-i dīn ü devlet ü dünyā

⁵⁵ *Dīvān*, Kaşā'id s. 34-35.

- 8 °Acebdür çok zamāndan vehn-i küllī tārī olmuşken
Muvaffak olmadı tecdīde illā şāh-ı bī-hem-tā
- 9 Selīm Han-ı melek-hū pādişāh-ı Kahramān-nīrū
Hıdīv-i şīr-bāzū şehriyār-ı ma°delet-pīrā
- 10 Cihānuñ nev-bahārı mülk-i dīnūñ ebr-i dūr-bārı
Mülükūñ şāhib-esrārı cihān-dār-ı melek-sīmā
- 11 Esāsından tutup tecdīd ü tanzīm mülk-i °Oīmān'ı
Ser-ā-ser zāhir ü bātında kıldı himmetin icrā
- 12 Olur her kārı elbet vefk-ı dil-h°āh üzre şūret-yāb
Ki şūret buldı eyyāmında böyle bir güzel ma°nā
- 13 Niçe āsārı var çok kārı var kim hep kerāmetdür
Kerāmet ma°denin ez-cümle şimdi eyledi ihyā
- 14 Zamānında vücūda gelmedük bir maşlahat kalmaz
Ne kāra kılsa rağbet reh-beri tevfiqdür zīrā
- 15 Tevārīh-i selef mazbütumuzdur belki bi'l-cümle
Dağı bir böyle himmet görmedük gūş itmedük aşlā
- 16 Cihānı hüsn-i tedbīr ile tarz-ı hāşşa uydurmak
Çevirmekdür sipihri devre-i me°lūfdan gūyā
- 17 Hafıyyāt-ı umūrında celīdür cilve-i tevfiq
Nizām-ı mülk için halk eylemiş bu dāveri Mevlā

- 18 Ne cānibden zūhūr eylerse a^cdāsı olur pā-māl
Ne yüzden çıksa huffāş idemez hūr-şīd ile da^cvā
- 19 Kerem bir gevher-i nā-yābdur deryāsıdur desti
°Aṭā bir cūy-bār-ı mekremetdür ceybidür şahrā
- 20 Bütün hulḳ-ı °azīmi ma^cnī-i Qur^{ān} u sünnetdür
Bu zıllu'llāha lāyıḳdur dinürse sāye-i tūbā
- 21 Eger āşār-ı luṭfindan haber-dār olsa bir zerre
Açar dest-i teṭāvül pençe-i hūr-şīde bī-pervā
- 22 Eger bir zerre ḳahrı olsa °ayn-ı mihre zaḥm-efken
Zevālī āfitābuḡ çeşmine tārīk olur dünyā
- 23 İşābetde sihām-ı re³yine aṣlā nazīr olmaz
Eger müjgānı sehmü'l-ḡayb ḳılsa ḡamze-i ḥavrā
- 24 °Uḳülūḡ mā-verāsı münkeşifdür zihn-i pākinde
Nazar-ḡāhidur anuḡ levḥ-i maḥfūza ḳadar ḥālā
- 25 Sevād-ı mülketidür keştī-i Nūḥ-ı neciyyu'llāh
Necāt ümmīd idenler işte b'ismi'llāhi mecrāhā
- 26 Olur hem münḥasif hem rāci^c-i maḥv-ı muḥāk elbet
Medār-ı tḗ^catından çıksa bedr-i āsmān farzā
- 27 °Adālet zātına bir lāzım-ı ḡayr-ı müfārıḳdur
Kerem melzūmıdur ol cevherūḡ bu nūr-ı müstesnā

- 28 Cemî-i nâsa şefkat merhamet ihsân-ı bî-minnet
Hamîr-i fitrat-ı vâlâsinuñ eczâsıdur hakkâ.
- 29 Hıdıvâ dâverâ vü meh-penâhâ şah-ı Cem-câhâ
Felek müstağrak-ı lutfundur ez-cümle dil-i şeydâ
- 30 Keremler kim senüñ devründe gördi Gâlib-i nâ-çâr
Hüseyn-i Baykara'dan görmedi Câmî gibi yek-tâ
- 31 Senüñ säyende der-gâh-ı felek-mânend-i Monlâ'da
Bu °abd-i kemterînüñ nâmı oldu şi'r ile ibkâ
- 32 Kaşâ'id resmini öğrendi hâmem vâsf-ı pâkünde
Mücânibdür yine fâhriyyeden tavr-ı edeb ammâ
- 33 Ma°ârif kâdrin anlar °ârif-i şahib-kerâmetsin
Du°âyı terk idüp şimdi ne lâzım eylemek da°vâ
- 34 Bülend oldukça her dem nâmı yâ Rab yâ Rab-ı °uşşâk
Çeküp gülbang-i şevkı sâkinân-ı târem-i a°lâ
- 35 Hudâ mencûk-ı naşrın vâşıl-ı °arş-ı mecîd itsün
Ziyâ°-ı seyfi itsün dehri pür-nür âfitâb-âsâ
- 36 Kalem târihini levh-i ezelde yazdı kim Gâlib
Binâ-yı Han Selîm bu kubbe-i mînü-yı Mevlânâ

بنای خان سلیم بو قبہ مینوی مولانا

(1213/1798)

X

TERCİ°-İ BEND⁵⁶ DER-VAŞF-I ŞERİF-İ PÜŞİDE-İ TÜRBE-İ
LATİF-İ HAZRET-İ MEVLÂNÂ-YI RÛM KÂDDESA'LLÂHU
SIRRAHU⁵⁷

1

- 1 Zihî püşide-i zer-düz-1 pür-zer Zühre-pîrāye
Ki kat-ber-kat müreccah köhne-ṭāk-1 çarḥ-1 bālāya
- 2 Zemîni belki fā°ik atlas-1 gerdün-1 ḥadrāya
Resādur perde perde vāşıl itmek °arş-1 a°lāya
- 3 Ki mişli girmemişdür çeşm-i mihr-i °ālem-ārāya
Münevver bir şafaḫdur gūyiyā şubḥ-1 tecellāyā
- 4 Müceddid oldığı Sultān Selîm'ün ḡ dîn ü dünyāya
Nümāyāndur bu nev-püşidesinden kabr-i Monlā'ya

2

- 1 Selîm Ḥan ibni Sultān Muştafā kim dād-perverdür
Süleymān taḫtına hem zātı hem āşarı ziverdür

⁵⁶Bu şiir *Dīvān*'da *tercî °-i bend* adıyla geçmekte ise de, nazım biçimi olarak *mütemmen-i müteker-
rirdir*.

⁵⁷*Dīvān*, Kaşā°id s. 63-64.

- 2 Sipihrüñ çok zamāndan ārzūsı bir dil-āverdür
Vücūd-ı pāk-i pür-cūdı bu yüz başına efserdür
- 3 Hele bulsun biraz işler qarār emr-i muqarrerdür
Cihānı ser-te-ser fetḥ idecek bir şah-ı serverdür
- 4 Müceddid öldiği Sulṭān Selīm'ün dīn ü dünyāya
Nümāyāndur bu nev-pūşīdesinden kabır-i Monlā'ya

3

- 1 Degül pūşīde gūyā safḥa-i āyāt-ı Kur'ānī
Şafādan şadırlı olmış levḥ-i maḥfūzūñ sebak-ḥ'ānı
- 2 Müşāşāc-ḥāme-i nūr ile yazmışdur kalem anı
Per-i Cibrīl olup ser-levḥa-i satır-ı zer-efşānı
- 3 Nigāhı āşinā-yı rūḥ ider erbāb-ı 'irfānı
Nuḳūşından çıkar kim tutdığı cāy-ı Süleymān'ı
- 4 Müceddid oldığı Sulṭān Selīm'ün dīn ü dünyāya
Nümāyāndur bu nev-pūşīdesinden kabır-i Mōnlā'ya

4

- 1 Selīm-i evvele olmuşdı zāhir sırr-ı Muḥyü'd-dīn
Bu sulṭān-ı celālet-pīşeye feyz-i Celālü'd-dīn

- 2 İdüp hem türbesin ta'mîr hem pûşîdesin tezyîn
Bu taqrîb ile oldı ʿâlem-i ma'ânâda şehri-âyîn
- 3 Ki ya'ânî şimdi buldı şāhibin bu devlet ü bu dîn
Olur bir bir mükemmel hep nizām-ı ekmele-i pîşîn
- 4 Müceddid oldığı Sultān Selîm'ün dîn ü dünyāya
Nümāyāndur bu nev-pûşîdesinden kabri Monlā'ya

5

- 1 O Monlā kim velîler hāline medhûş-ı hayretdür
Maķāmı derk olunmaz Allāh Allāh bu ne hāletdür
- 2 Kitāb-ı Mesnevî'si āyet āyet ders-i hikmetdür
Tokışmış mevc mevce kulzüm-i ʿaşk u mahabbetdür
- 3 Ser-ā-ser nuṭk-ı pāki hep keremdür hep kerāmetdür
Cenāb-ı şehriyāra şübhe yok tevfiķ-i hāzretdür
- 4 Müceddid oldığı Sultān Selîm'ün dîn ü dünyāya
Nümāyāndur bu nev-pûşîdesinden kabri Monlā'ya

6

- 1 Müzerkeş târ-ı mihri eyleyüp bāfide üstādān
Zümürürüd şafha üzre eylemişler naķş-ı cāvīdān

- 2 Bihiştün nev-bahārın eylemişler cā-be-cā rīzān
Kamer ḥal-kerdesinden bir şu çekmişler ki cān hayrān
- 3 Görüp bu āb u tābı cevher-i ʿaqlım olup tālān
Bu beyti okudum yādımda kaldı su gibi el-ān
- 4 Müceddid olduğu Sultān Selīm'ün dīn ü dünyāya
Nümāyāndur bu nev-pūşīdesinden kabr-i Monlā'ya

7

- 1 Hudāyā nāʿil-i maksūd idüp şevketlü hünkārı
Hemīşe ide tedbīrine tevfiķuḡ meded-kārı
- 2 Olup her kārı āşān kalmasun bir emr-i düşvārı
Gelüp eyyām-ı ʿadli ağlasun aʿdā-yı bed-kārı
- 3 Kaşāʿidlerle kılsun Gālib-i bī-dil şenā-kārı
Bu beyti olsun ammā sākinān-ı ʿarşuḡ ezkārı
- 4 Müceddid olduğu Sultān Selīm'ün dīn ü dünyāya
Nümāyāndur bu nev-pūşīdesinden kabr-i Monlā'ya